

TIB. PLAUTIUS AELIANUS ȘI STRĂMUTAREA TRANSDANUBIENILOR ÎN MOESIA

Într-un studiu recent, D. M. Pippidi reia problema politicii romane la Dunărea de jos, în vremea în care conducerea provinciei Moesia, înființată cu două decenii mai înainte, fusese încredințată de Nero lui Tib. Plautius Silvanus Aelianus¹. Remarcabil prin logica strânsă a argumentelor, acest studiu are calitatea de a fi pus ordine în succesiunea unor evenimente politice și militare ce interesează îndeaproape istoria veche a patriei noastre. Pornind de la stabilirea precisă a însuși momentului, în care Tib. Plautius Aelianus a primit sarcina de *legatus Augusti pro praetore* al provinciei Moesia — aproximativ anii 61—62 e.n. — autorul reușește să lămurească atît succesiunea evenimentelor petrecute la Dunărea de jos în această vreme, cît și adevăratul sens, pe care l-au putut avea în inscripția tiburtină a guvernatorului roman termenii «*pacem provinciae et confirmavit et protulit*», termeni prin care fără temeii V. Pârvan credea că se poate susține o extensiune teritorială a frontierei imperiale la nordul Dunării².

Oricit ar fi însă de ispititoare soluția preconizată de autor în privința transferării celor 100 000 de transdanubieni la sudul Dunării — «*plura quam centum mill(ia) ex numero Transdanuvianor(um) ad praestanda tributa cum coniugibus ac liberis et principibus aut regibus suis transduxit*» — nu e încă suficient de convingătoare, dacă ținem mai ales seama atît de experiența politică romană de pînă la această dată, cît și de complexul general istoric de la Dunărea de jos la mijlocul secolului I e.n.

Depărtîndu-se de părerea lui V. Pârvan³ — adoptată mai apoi și de C. Patsch⁴ — potrivit căruia această strămutare de populație s-ar fi făcut «*prin bună înțelegere*», deoarece, presați de sarmați, dacii de la nordul Dunării ar fi fost bucuroși de azilul oferit, D. M. Pippidi crede — revenind la o inter-

¹ *Tiberius Plautius Aelianus și frontiera Dunării de jos în secolul I al erei noastre*, SCIV, VI, 3—4, 1955, p. 355 și urm.; CIL, XIV, 3608 (Dessau, ILS, 986).

² *Getica*, p. 103 și 129.

³ *Ibidem*, p. 104.

⁴ *Beiträge zur Völkerkunde von Südosteuropa*, V, I, Wien, 1932, p. 165.

pretare mai veche sugerată de A. v. Premerstein¹ — că avem mai curînd de-a face cu o lărgire a « spațiului de siguranță », pe care guvernatorul roman îl considera necesar atît întăririi frontierei, cît și mai ales slăbirii potențiale a viitoarelor atacuri ale dacilor². Ale dacilor, în primul rînd, fiindcă, deosebindu-se mai departe de V. Pârvan, după care transdanubienii transferați în sud ar fi reprezentat « o populație amestecată, bastarno-sarmato-getică », autorul consideră că inscripția lui Tib. Plautius Aelianus nu ne îndreptățește a ne îndoii de caracterul getic al triburilor strămutate³. O atare politică ducînd în ultimă analiză la crearea unei zone golită de populație agresivă — un fel de *no man's land* — ar fi practicat cu o jumătate de veac mai înainte Aelius Catus — probabil Sextus Aelius Catus, consul în anul 4 e.n. —, care, potrivit spuselor lui Strabo, ar fi strămutat la sudul Dunării, în Moesia, 50 000 de geți⁴.

Asemănarea între cele două evenimente e fără îndoială greu de tăgăduit și, în funcție de această asemănare, concluzia la care se oprește autorul studiului amintit mai sus pare a fi cea mai judicioasă. Situația generală a triburilor de la Dunărea de jos a suferit însă în decursul acestei jumătăți de veac prea însemnate transformări, pentru ca această asemănare să fie întru totul justificată, dacă nu chiar de-a dreptul contrazisă. Problema merită să fie discutată și ne îngăduim, pentru a justifica încheierea la care credem că ne putem opri, să amintim, în chip fie și sumar, felul în care, în cursul primei jumătăți a secolului I, au apărut la Dunărea de jos elemente noi, capabile să determine alte concluzii situației politice de la nordul și sudul frontierei dunărene, decît cele, pe care între anii 1—4 e.n. le trăsesese Sextus Aelius Catus. În raport cu situația căreia trebuiau să-i facă față la Dunărea de mijloc și de jos în primii ani ai secolului I Lentulus și Aelius Catus⁵, problemele ce stăteau, în anii 61—62, în fața lui Tib. Plautius Aelianus erau agravate de rolul tot mai accentuat pe care îl joacă triburile sarmatice.

Într-adevăr, la începutul sec. I e.n., atacurile repetate ale dacilor au obligat conducerea romană la o seamă de măsuri militare și politice, ce par a fi culminat cu expedițiile, pare-se contemporane, ale lui Lentulus și Aelius Catus.

Ar fi o eroare însă să se considere că singurul obiectiv al acestor atacuri ar fi fost Moesia, iar singurul drum pe care veneau aceste razii ar fi trecut prin Oltenia sau vestul Munteniei, spre sud. În egală măsură, și poate chiar mai mult decît atît, la această dată periculoase pentru stăpînirea romană erau atît atacurile — comune cu ale bastarnilor — ce-și croiau drum prin Dobrogea, cît și cele — paralel cu ale celților panonici — ce se revarsă în regiunea bogată de la sudul Savei și Moravei. La această dată, centrul politic dacic îl constituiau mai departe, ca și pe vremea lui Burebista, triburile dacice din Transilvania și Banat⁶. Urme evidente de populație

¹ JOAI, I, 1898, Beibl., col. 157—158.

² *Art. cit.*, p. 368.

³ *Ibidem*, p. 365.

⁴ *Geogr.*, VII, 3, 10.

⁵ Cf. C. Patsch, *op. cit.*, p. 93; R. Syme, *Lentulus and the origin of Moesia*, JRS, XXIV, 2, 1934, p. 126 și 131.

⁶ C. Patsch, *op. cit.*, p. 96 și urm.; C. Daicoviciu, *La Transylvanie dans l'antiquité*, București, 1945, p. 101.

dacică s-au păstrat de altminteri și dincolo de hotarele istorice ale Daciei, în regiunea dintre Tisa și Dunăre¹. Începînd cu epoca lui Burebista, care pare să fi împins pînă la Dunăre granița de vest a dacilor, trebuie să avem deci permanent în vedere prezența activă a acestor daci și în zona Dunării de mijloc, așa cum activă fusese prezența dacilor lui Roles, Dapyx și Zyrares în vremea luptelor lui M. Licinius Crassus împotriva bastarnilor în regiunea Dunării de jos².

În regiunea de la nordul Savei și Moravei, alături de annoni, dacii reprezintă cel de-al doilea element politic activ, care a reținut în chip necesar atenția cuceritorului roman, atît înainte cît și după campania din 13—12 î.e.n., cînd are loc cucerirea Pannoniei de către Tiberius³. Un amănunt deosebit de interesant al acestui *magnum bellum*, cum îl denumește pe drept cuvînt Velleius Paterculus⁴, trebuie să rețină atenția noastră: după victoria greu cîștigată, cea mai mare parte din tineretul poporului învins a fost vindută ca sclavi: καὶ τῆς ἡλικίας τὸ πλεῖον ἐπ' ἐξαγωγῆ ἀπέδοτο⁵.

Severitatea măsurii, ce constituia de fapt tot o măsură de siguranță, de astădată în timp, izvora fără îndoială din exasperarea luptei. Deși Velleius vorbește cu acest prilej de « excelsissimas et multicipis eo bello victorias »⁶, fapt este că, în anul 11, Tiberius trebui să se întoarcă din nou pe cîmpul de luptă. Dio Cassius amintește prezența sa cînd pe un cîmp de bătaie, cînd pe altul⁷. Sfirșitul acestor lupte îl amintește Augustus însuși, în termeni ce subliniază o dată mai mult dificultățile enorme, pe care a avut să le înfrunte armata romană pînă ce a reușit să « pacifice » întreg teritoriul ionic din dreapta Dunării⁸. Răscoala anilor 6—9 avea, pe de altă parte, să dovedească din nou capacitatea de luptă a acestor populații.

Nu pentru a repeta însă încă o dată lucruri cunoscute, am amintit evenimentele de mai sus. Ceea ce trebuie subliniat cu acest prilej este că, în urma atacurilor și apoi a rezistenței ionic, imperiul roman recurgea, ca altădată, la măsuri de o severitate excepțională. Informația lui Dio Cassius ne îndreptățește să afirmăm că vinderea ca sclavi a prizonierilor ionic sublinia în chip sugestiv gravitatea primejdiei căreia trebuiseră să-i facă față legiunile romane. De ce oare nu s-a petrecut același lucru și cu dacii înfrinți de Aelius Catus și mai ales cu cei strămutați de Tib. Plautius Aelianus? Vom reveni puțin mai jos asupra acestei întrebări, după ce vom termina capitoul acțiunilor militare împotriva dacilor, efectuate înainte de mijlocul sec. I e.n.

¹ Cf. mai recent, M. Párducz, *Denkmäler der Sarmatenzeit Ungarns*, Budapest, 1941, p. 60 și urm.; J. Harmatta, în *ActaArch.*, 2, 1952, p. 342.

² C. Patsch, *op. cit.*, p. 70 și urm.

³ *Ibidem*, p. 96 și urm.

⁴ II, 96,2.

⁵ Dio Cassius LIV, 31,3.

⁶ II, 96,3.

⁷ LIV, 34,3; C. Patsch, *op. cit.*, p. 99.

⁸ « Pannoniorum gentes, quas ante me principem populi Romani exercitus nunquam adit, devictas per Tiberium Neronem, qui tum erat privignus et legatus meus, imperio-populi Romani subiecti protulique fines Illyrici ad ripam fluminis Danuvi » (*Res gestae*, V, 44 și urm.).

Cea mai însemnată dintre toate pare să fi fost campania din anul 10 î.e.n., condusă la început de Tiberius și continuată, pare-se, de M. Vinicius¹. Deși lipsesc amănunte precise, atacul roman pare totuși să se fi îndreptat în direcția centrului puterii dacice, ceea ce ar reieși de altfel și din cele câteva nume amintite de inscripția lui M. Vinicius². Cotinii și anartii sînt triburi ce locuiesc în N—V Daciei³. Pe de altă parte, se pare că și bastarnii au fost învinși cam în aceeași vreme, probabil de un alt corp expediționar roman. Cum însă *Mon. Ancyr.* V, 51 și urm. amintește și pe scii și sarmați — « nostram amicitiam petierunt per legatos Bastarnae Scythaeque et Sarmatarum qui sunt citra flumen Tanaim » — C. Patsch face presupunerea că ar putea fi vorba de un simplu detașament de bastarni, angajat de daci pentru a suplini grelele pierderi suferite în Pannonia. Învinși, bastarnii au trimis soli cu propuneri de pace înainte ca romanii să ajungă să mai efectueze și în regiunea ocupată de ei o operație de represiune asemănătoare⁴.

E interesant, pe de altă parte, de subliniat faptul că în *Mon. Ancyr.* atacurile dacilor ca și represaliile lor, sînt amintite separat de cele ale bastarnilor și sarmaților⁵. Aceeași observație trebuie făcută și în privința lui Strabo, care, în trei rânduri, vorbește despre o acțiune militară romană împotriva dacilor, de fiecare dată singuri și fără o participare a bastarnilor⁶. Pentru ultima oară o acțiune comună daco-bastarnă fusese menționată în anul 29 î.e.n. Atacul respins de M. Licinius Crassus pare să fi fost întreprins numai de bastarni, la care se va fi adăugat vreun detașament dac din Dobrogea sau din Bărăgan. O observație asemănătoare poate fi făcută și în privința a două din cele trei pasaje care amintesc expediția lui Lentulus, cu deosebire că, de astă dată, e vorba numai de daci⁷.

Impresia care se desprinde din toate informații este, pe de o parte, că atacurile cele mai însemnate, pe care le-au dat dacii împotriva romanilor în această vreme, porneau din regiunea de sud-est a Transilvaniei și — lucrul nu trebuie uitat — din Banat și Bačika intens populate la această dată de o populație dacică; pe de altă parte că, în regiunile din stînga Dunării, inițiativa nu mai pornea de la populația dacică din Muntenia, ci de la populațiile germanice și sarmatice care dominau din punct de vedere militar și politic zona Dunării de jos.

Impresia aceasta este confirmată și de acele informații literare sau arheologice cu ajutorul cărora putem urmări apariția și înaintarea triburilor sar-

¹ C. Patsch, *op. cit.*, p. 101 și urm. Velleius Paterculus II, 96,2 sugerează gravitatea războiului, care, pornit în colțul de S—V al Pannoniei, părea să fi îngrijorat pe Augustus: « Bellum Pannonicum, quod inchoatum ab Agrippa Marcoque Vinicio... magnum atroxque et perquam vicinum Italiae, per Neronem gestum est ».

² Dessau, *op. cit.*, 8965: ... cius... consul quindecim vir sacris faciundis... [legatus pro] praetore Augusti Caesaris in [Illyrico]... trans flumen Danivium... m et Bastarnarum exercit... fugavitque, Cotinos... s et Anartios... Augusti...

³ C. Patsch, *op. cit.*, p. 104—105.

⁴ *Ibidem*, p. 105.

⁵ V, 47 și urm.: « Citra quod Dacorum transgressus exercitus meis auspiciis victus profligatusque est et postea trans Danuvium ductus exercitus meus Dacorum gentes imperia populi Romani perferre coegit ».

⁶ VII, 3, 11; 3,12; 3,13.

⁷ Florus, *Epitome*, II, 28—29; Tac. *Ann.*, IV, 48.

matice în regiunea Dunării de jos şi de mijloc. Cîteva studii recente au adus o seamă de precizări asupra rolului jucat de ele atît în nordul Pontului Euxin, cît şi înaintarea lor spre vest. Reiese astfel limpede că, după ce împinseseră pe sciţi spre apus, triburile sarmatice ocupaseră definitiv la sfîrşitul sec. II î.e.n. hinterland-ul acestei regiuni¹. Însemnătatea lor politică apare chiar din faptul că în tratatul din 179 î.e.n., figurează şi Gatalos, regele sarmaţilor². Acum sau puţin mai tîrziu — în orice caz înainte ca Mithridate să-şi articuleze sistemul alianţelor sale pontice — sarmaţii ajung la Dunărea de jos. Strabon adaugă chiar că ei locuiesc pe ambele maluri ale fluviului³.

Înreruptă un moment de expansiunea spre răsărit a lui Burebista, înaintarea sarmaţilor spre vest ia un nou avînt în ultimele decenii ale secolului I î.e.n. Informaţiile noastre vorbesc în primul rînd de iazygi, ale căror razii în Dobrogea sînt amintite de Ovidiu⁴. Sărăcia şi sălbăticia moravurilor lor sînt peste tot cunoscute în regiunea dunăreană în această vreme⁵. Cîteva decenii mai tîrziu îi vom regăsi pe iazygi în Ungaria de sud, aşezaţi în regiunea dintre Dunăre şi Tisa, într-o vreme şi într-un loc care fac plauzibilă părerea că au trecut acolo cu învoirea romanilor înşişi, spre a servi de obstacol în calea atacurilor pannonice şi mai ales dacice⁶. Locul lor în cîmpia munteană par a-l fi luat roxolanii. Activitatea acestora se va desfăşura într-o tot mai mare măsură în cîmpia munteană, încît pentru o bună bucată de vreme, pînă la sosirea goţilor, toată regiunea Dunării de jos este mai mult sau mai puţin sub stăpînirea acestor călăreţi ai stepei⁷. Marcus Aurelius va îngădui iazygilor din vest contactul prin Dacia — probabil prin Dacia Malvensis — cu roxolanii din Bărăgan⁸. La această dată, după unii istorici, alanii trecuseră şi ei în zona dunăreană, absorbindu-i în parte pe roxolani⁹. Această părere a fost însă recent combătută, în special de J. Harmatta şi M. Párducz care consideră că, la fel ca şi iazygii în sec. I e.n., o bună parte din roxolani au trecut în cursul sec. III în vest, îngroşînd numărul, şi aşa considerabil,

¹ Strabo VII, 3, 17; cf. M. Rostovtzev, *Iranians and Greeks in South Russia*, Oxford, 1922; id., *Skythien und der Bosporus*, I, Berlin, 1931; J. Harmatta, *Studies of the history of the Sarmatians, Magyar-Görög tanulmányok*, 30, 1950, p. 3 şi urm.

² Polybiu XXV, 2.

³ VII, 3, 17...

⁴ *Tristia* III, 10, 33, 79: «perque novos pontes subter labentibus undis/ducent sarmatici barbara plaustra boves şi *Ex. Ponto* IV, 7, 9 şi urm.: ipse vides, onerata ferox ut ducat Iazyx per medias Histri plaustra bubulcus aquas».

⁵ Florus, *Epitome*, II, 20: «tanta barbaria est ut nec intelligent pacem».

⁶ Ptolemeu III, 7, 1 îi aminteşte deja instalaţi către Dunăre şi Tisa. Cf. N. Vulić, *RE*, IX, col. 1189 şi urm. Literatura mai nouă în *Budapest története*, I, Budapesta, 1942, p. 181 şi nota 101. Cercetările recente par a fi adus o anumită lămurire nu numai asupra momentului în care iazygii au trecut în vest, dar şi asupra drumului pe care l-au străbătut spre a ajunge ei acolo. Aşa cum reiese în special din studiul lui M. Párducz, marea majoritate a descoperirilor sarmate din Ungaria se constată în partea de sud a regiunii dintre Dunăre şi Tisa. După cercetătorii maghiari drumul parcurs de sarmaţii iazygi a străbătut Muntenia, Oltenia şi Banatul. Cf. părerea contrarie a lui C. Daicoviciu, *Bănatul şi Iazygii*, în *Apulum* I, 1939—1941, p. 15 şi urm.

⁷ Cf. A. Alföldi, *Die Roxolanen in der Walachei*, «Bericht über den VI. intern. Kongress für Archäologie», Berlin, 1940, p. 528 şi urm. După N. Fettich, *ActaArch* I, 1930, p. 249, Alföldi consideră coiful de aur de la Poiana-Prahova ca aparţinînd roxolanilor.

⁸ Dio Cassius LXXI 19, 1—2.

⁹ M. Ebert, *Südrussland im Altertum*, Bonn-Leipzig, 1921, p. 376; M. Rostovtzev, *САВ*, XI, 95, 97; F. Altheim, *Die Krise der alten Welt*, I, Berlin-Dahlem, 1943, p. 97.

al populației sarmate din regiunea mijlocie a Dunării¹. Informația dată de Iordanes cu privire la situația triburilor dintre Dunăre, Carpați și Tisa — informație luată de scriitorul got dintr-un izvor mai vechi — este deosebit de sugestivă în acest sens: « Haec Gotia, quam Daciam appellavere maiores, quae nunc, ut diximus, Gepida dicitur, tunc ab oriente Aroxolani, ab occasu Iazyges, a septentrione Sarmatae ac Bastarnae, a meridie amnis Danubii terminabant. Nam Iazyges ab Aroxolanis Aluta tantum fluvio segregantur »². Această informație trebuie considerată ca reflectind o situație anterioară constituirii regatului dac al lui Decebal, care a întrerupt pentru o bună bucată de vreme contactul direct dintre iazygii trecuți în Ungaria și roxolanii sosiți în urma lor în Muntenia³. În acest caz, frontiera dintre cele două grupuri de sarmați fiind Oltul, reiese limpede că, începând cel mai târziu cu mijlocul veacului I e.n. — deci înainte de sosirea lui Aelianus — inițiativa militară și politică la Dunărea de jos nu o mai aveau ca altădată dacii, ci roxolanii. Dacii continuă a-și manifesta prezența lor efectivă în special în partea de sud-vest a Transilvaniei. În Dobrogea activitatea lor e ceva mai vie, tocmai fiindcă e mai depărtată de baza de pornire a contra-atacurilor romane — Macedonia și Illyricul. Încetul cu încetul însă, împingând frontiera lor pînă la Dunăre și întărind mereu *ripa Thraciae* prin fortărețe și castele, romanii constituiseră o linie de apărare tot mai sigură pe malul drept al Dunării. Constituirea provinciei Moesia și prezența permanentă a trupelor romane — legiuni și cohorte auxiliare — pe malul Dunării va închide porțile de trecere a raziilor de la nord. Cîtă vreme trupele romane erau activ prezente, cîtă vreme orice razie la sudul Dunării era fie împiedicată, fie aspru reprimată, activitatea triburilor sedentare sau nomade de la nordul fluviului — daci, bastarni, sarmați — trebuia să se limiteze de nevoie la zona relativ îngustă dintre Carpați și Dunăre. Chiar dacă sarmații au beneficiat de un regim de favoare din partea romanilor — trecerea lor în Ungaria reflectind în bună măsură și interesul pe care-l avea statul roman de a-i instala în drumul dacilor spre sud — tot insuportabilă rămînea linia zăvorîtă a Dunării. Tocmai de aceea, situația dacilor din Muntenia trebuie să fi fost la mijlocul secolului I e.n. de-a dreptul disperată: dușmăniți de romani și adeseori împinși de la frontiera dunăreană — termenii *summovere, repellere, diferre, prohibere Danuvio* indică toată gama acestei politici — ei erau mai des atacați și jefuiți de iazygii în drum spre Ungaria sau de acei invincibili călăreți în armuri grele care erau roxolanii. Din textul inscripției lui Tib. Plautius Aelianus reiese că dacii fuseseră obligați să dea noilor stăpîni ca ostateci chiar pe frații unora din șefii lor: « regibus Bastarnarum et Rhoxolanorum filios, Dacorum fratres captos aut hostibus ereptos remisit »⁴.

¹ J. Harmatta, *op. cit.*, p. 53—54; M. Párducz, *Laureae Aquincenses*, II, p. 321 și urm.

² XII, I.

³ Cf. C. Patsch, *op. cit.*, p. 145; A. Alföldi, *op. cit.*, p. 529.

⁴ Nu e locul să discutăm aici unul din punctele cele mai obscure ale acestui document epigrafic: cine capturase sau răpise pe fiii roxolanilor și bastarnilor sau pe frații « regilor » daci. Din context nu reiese limpede că e vorba de iazygi, deși știm că la această dată o bună parte dintre ei se instalaseră deja în Ungaria. Nu este imposibil ca Tib. Plautius Aelianus să fi procedat cu bună știință la slăbirea legăturilor — excesive din punctul de vedere roman — dintre iazygi, roxolanii și bastarni, obligîndu-i pe fiecare dintre ei să incheie legături directe cu romanii și luînd spre mai mare siguranță « ab aliquis eorum opsides accepit ».

În aceste condiții, dacii din Muntenia aveau de ce să prefere o strămutare și un impozit regulat — inscripția lui Aelianus amintește categoric că au fost strămutați *ad prestanda tributa* — decît să fie supuși permanentei presiuni a sarmaților, fie ei iazygi, fie roxolani, fie împreună cu bastarnii. Ipoteza lui V. Pârvan, care consideră strămutarea celor 100 000 transdanubieni de bună voie la sudul Dunării, se apropie astfel mult mai mult de adevăr¹ decît ipoteza strămutării lor silnice. Unde nu putem fi de acord cu V. Pârvan — și, evident, nici cu C. Patsch — e atunci cînd acesta consideră pe cei 100 000 transdanubieni drept o populație amestecată «bastarno-sarmatogetică». În lumina celor amintite mai sus, singura populație care, fără voia ei, era totuși în situația de a cere un azil în imperiu erau geții din stînga Dunării. În nici un caz nu putea fi vorba de bastarni al căror atac, petrecut cu aproape un veac mai înainte, lăsase amintiri grele în Moesia și a căror situație în raport cu sarmații pare a fi fost totuși ceva mai bună. Cît privește pe roxolani, drumul spre vestul liber îi putea atrage mai mult pe acești întreprinzători călătorești ai stepei, decît cantonarea lor în Moesia, cu obligația de a ține într-o mină plugul — pe care nu-l țineau nici la ei acasă — și în alta arma. Singurii care erau în situația de a cere acest adăpost, singurii care disperaseră din cauza noilor și turbulențelor vecini, erau geto-dacii din cîmpia munteană. Nici ei, nici sarmații nu puteau bănui la această dată că nu mai tîrziu decît peste două decenii, soarta dacilor avea să fie cu totul alta. Singurii romanii avuseseră o intuiție justă atunci cînd, în primele decenii ale secolului I e.n., promovaseră așezarea iazygilor în Ungaria de sud, în calea eventualelor atacuri dace. Prin trecerea acestora spre apus e probabil că roxolanii au trecut din nordul Mării Negre în părțile noastre, cu sau fără consensul romanilor².

Că strămutarea celor 100 000 geți în Moesia nu s-a făcut împotriva voinței lor ar putea să ne-o indice însuși faptul că noii veniți în Moesia au fost strămutați nu numai *cum conjugibus ac liberis*, dar — și lucrul trebuie subliniat — (*cum*) *principibus aut regibus suis*. Mulțimea ce-și lăsa astfel patria, își va fi continuat astfel în Moesia felul său tradițional de viață. De altminteri, la această dată, atît triburile moesilor, cît și cele ale triballilor se găseau în același stadiu de dezvoltare³. Cucerirea romană era încă de prea recentă dată, ca să fi putut încă grăbi în chip simțitor evoluția relativ lentă a acestor populații trace.

În sprijinul interpretării de mai sus se mai pot face însă și alte două observații, ce nu au reținut pînă acum atenția cercetătorilor.

Dacă cei 100 000 transdanubieni ar fi fost adunați cu sila din Muntenia⁴, ar trebui să ne mire înainte de toate faptul că, deși această operație era rezultatul unui conflict deja vechi, nici unul dintre cei mînați spre sud nu a fost vindut ca sclav. Am amintit mai sus exemplul grăitor din Pannonia: după înfringerea rezistenței îndirjite a triburilor pannonice în anii 13—12 i.e.n., cea mai mare parte a tineretului poporului învins a fost vindută ca sclavi.

¹ *Getica*, p. 104 și n. 1.

² A. Alföldi, *op. cit.*, p. 530.

³ Cf. T.D. Zlatkovskaia, *Мезия в I—II веках нашей эры*, Moscova, 1951.

⁴ În legătură cu această operație D.M. Pippidi face ipoteza că, cu acest prilej, ar fi avut loc abandonarea așezării geto-dace de la Tinosul (*art. cit.*, p. 367, nota 2).

S-ar putea răspunde la această întrebare că, din motive proprii situației de la Dunărea de jos, Tib. Plautius Aelianus nu a voit să repete măsura atât de aspră — frecventă totuși — a lui Tiberius. Poate că rezistența transdanubienilor față de măsura totuși silnică a guvernatorului roman n-a fost de natură să-l exaspereze. Dar și în acest caz, așezarea unei populații geto-dace, cu vechi tradiții războinice, în imediata vecinătate a frontierei dunărene ar putea să ne surprindă. O prudentă elementară ar fi trebuit să-l îndemne să ducă mai departe spre sud, cel puțin dincolo de munții Haemus, pe acești neastâmpărați și vechi inamici ai poporului roman. Cu câteva decenii mai înainte, exasperați de permanentele răscoale ale bessilor, romanii îi exilasera tocmai departe în Dobrogea, unde-i vom regăsi două veacuri mai târziu, păstrându-și puternica lor individualitate în mijlocul unei populații la fel de ostilă stăpînirii romane. În termeni căutați desigur pentru a impresiona pe cititor, Florus ne lasă să înțelegem că strămutarea silnică a bessilor din munții și văile lor din Balcani înspre nord s-a făcut în chipul unui adevărat convoi de osîndiți¹. Termenii în care inscripția tiburtină vorbește despre această operație așa-zis de poliție executată din ordinul lui Tib. Plautius Aelianus par aproape idilici în comparație cu ceea ce povestește Florus despre strămutarea bessilor la nord. Nu s-ar putea spune, pe de altă parte, că transdanubienii erau mai puțin războinici — guvernatorul roman în orice caz nu putea să afirme așa ceva. Singura concluzie care credem că se impune astfel este că, exasperați de presiunea sarmaților și în imposibilitatea de a se despăgubi prin atacuri la sudul Dunării atât de bine păzit de legiunile și cohortele romane, geto-dacii din cîmpia munteană au cerut adăpost în Moesia. Cum acest lucru convenea din cel puțin două motive stăpînirii romane — pe de o parte se slăbea astfel presiunea reală sau potențială a frontierei dunărene, pe de altă parte, vechi agricultori, geto-dacii puteau fructifica atîtea regiuni încă nedefrișate sau slab exploatate din Moesia — Tib. Plautius Aelianus a acceptat să le acorde acest adăpost, amintind chiar în textul inscripției roadele imediate ale acestui însemnat act politic: pe de o parte, « per quem pacem provinciae et confirmavit et protulit », pe de altă parte « primus ex ea provincia magno tritici modo annonam p(opuli) R(omani) adlevavit ». Ar mai fi putut desigur să adauge și o treia consecință a acestei operații: romanii vor recruta în curînd din rîndurile geto-dacilor strămutați la sudul Dunării excelente trupe auxiliare, despre care ni s-au păstrat cîteva prețioase informații documentare².

Evenimentele care au urmat activității lui Tib. Plautius Aelianus au dovedit că, în bună măsură, intuiția lui fusese justă din punctul de vedere al intereselor romane. Ceea ce nu putea prevedea el, deși cunoștea ca nimeni

¹ II, 27: « a Pisone perdomiti (i.e. *Thracēs*) in ipsa captivitate rabiem ostendere. Quippe cum catenas morsibus temptarent, feritatem suam ipsi puniebant ». Cf. Emil Condurachi, *Din istoria cotozirii romane: deportarea triburilor bessilor în Dobrogea*, « Buletinul științific, secț. științe istorice, filozofice, ec.-jur. », t. III, 1951, p. 31 și urm.

² CIL, XVI, 13; diploma militară găsită la Dalgodeltzi pe râul Tibrița (anticul Ciabrus), în R.P. Bulgaria, eliberată de Vespasian în anul 71 e.n., pe numele *Tutio Buti f. Dacus*, care slujise în flota de la Missenum. O altă diplomă militară, descoperită la Nicopolis ad Istrum, tot în R.P. Bulgaria și publicată de A. Alföldi, *Dacians on the southern bank of the Danube*, JRS, XXIX, 1939, p. 28—31, este eliberată de același împărat în anul 88 e.n. pentru *pediti Gario Stibi f. Dacus*, care slujise în *cohors Musulamiarum*.

altul realitățile politice de la Dunărea de jos, era brusca slăbire a frontierei dunărene pe care o organizase atât de bine, în perioada anarhiei militare din anii 68—69 e.n. Slăbirea apărării frontierei, prin dislocarea legiunilor pe teatrul de luptă din Italia, a dus la o subită tulburare a raporturilor, probabil clientelare, stabilite între romani și sarmați: « *Conversis ad civile bellum animis externa sine cura habebantur. Eo audentius Rhoxolani, Sarmatica gens, priore hieme caesis duabus cohortibus, magna spe Moesiam inruperant, novem milia equitum* », scrie Tacit¹. Acei *opsides* pe care îi luase de la sarmați Tib. Plautius Aelianus nu au împiedicat pe roxolani să rupă înțelegerea făcută, invadând și jefuind Moesia « *ex ferocia et successu praedae magis quam pugnae intento* », adaugă Tacit. Este adevărat că, la întoarcere, călăreții încărcăți de pradă fură surprinși și nimiciți de trupele legiunii III Gallica *adiunctis auxiliis*. Guvernatorul Moesiei, Marcus Aponius Saturninus, primi ca răsplată o *statua triumphalis*, iar cei trei legați ai legiunilor (III Gallica, VII Claudia și VIII Augusta) Titus Aurelius Fulvus, Tettius Iulianus și Numisius Lupus, ornamentele consulare².

Dacă invazia roxolanilor a avut loc încă în iarna anului 69, cînd nu plecase decît o parte din efectivul armatei romane de la frontiera dunăreană, în schimb o nouă invazie a dacilor a avut loc în momentul în care slăbirea pazei romane la Dunăre a atins punctul său cel mai de jos: « *moto et dacorum gens nunquam fida, tunc sine metu, abducto e Moesia exercitu. Sed prima rerum quieti speculabantur: ubi flagrare Italiam bello, cuncto in vicem hostilia accepere expugnatis cohortium alarumque hibernis utraque Danuvii ripa potiebantur* »³. Atacul trebuie să fi coincis sau să fi precedat bătălia de la Cremona (octombrie 69), unde legiunile dunărene favorabile lui Vespasian cîștigă victoria. Invazia dacilor a fost reprimată de Licinius Mucianus, care, conducînd spre Italia legiunea VI ferrata, zăbovi din drum spre a respinge dincolo de Dunăre pe atacatori⁴. La sfîrșitul lui decembrie 69, Mucianus va ajunge la Roma⁵. Cine erau acești daci? La Roma se făcea oare o confuzie, cînd se acorda lui Mucianus onorurile triumfului pentru « expediția împotriva sarmaților »? Problema nu poate căpăta un răspuns precis, deoarece același Tacit vorbește despre « *motu Dacorum gens nunquam fida* », și, puțin mai jos, despre victoria sarmată a lui Mucianus. Credem însă că, într-un caz sau altul, nu de dacii de la Dunăre mai putea fi de astădată vorba. În dreapta Dunării dacii din cîmpia munteană nu mai constituiau de mult o primejdie, iar măsura lui Tib. Plautius Aelianus îndepărtase definitiv această posibilitate. Dacă atacul a fost dat de daci, nu poate fi vorba decît de dacii de dincolo de munți, al căror potențial războinic nu fusese atins de măsurile luate de Tiberiu sau de Lentulus, în momentul în care puneau bazele frontierei dunărene. Cum însă pentru a ajunge în regiunea Dunării de mijloc, dacii din Transilvania se izbeau de iazygii instalați în sudul Ungariei, tocmai pentru aceasta singura direcție posibilă și relativ ușoară a atacului dac era la frontiera dunăreană, slăbită

¹ *Hist.* I, 79.

² *Ibidem*; cf. C. Patsch, *op. cit.*, p. 173.

³ *Hist.* III, 46.

⁴ *Hist.* IV, 4: « *multo cum honore verborum Muciano triumphalia de bello civium data, sed in Sarmatas expeditio fingebatur* ».

⁵ *Ibidem*.

cu totul în urma dislocării celor trei legiuni din Moesia în Italia. Am putea chiar presupune că trecerea Dunării a putut avea loc mai curînd în Oltenia, pe la gura Oltului, spre a evita contactul direct cu roxolanii din cîmpia munteană. În felul acesta ar putea să se interpreteze și știrea transmisă de Tacit care amintește că, în înaintarea lor, dacii «iamque castra legionum excindere parabant»¹, păzite probabil de o garnizoană restrînsă. Știm că cele mai vechi lagăre ale legiunilor romane din Moesia se găseau lingă Dunăre la Oescus și Novae (leg. VII Claudia și leg. VIII Augusta)² și erau ușor de atacat pentru dacii care ar fi coborît din Transilvania pe valea Oltului sau a Jiului. Nu reiese din nici o știre că dacii strămutați de Tib. Plautius Aelianus în Moesia ar fi participat la această acțiune. În definitiv, prada de război și a sarmaților din iarna 69 și a dacilor din toamna aceluiași an nu putea fi recoltată, printre altele, decît pe seama populației din sudul Dunării. La această dată erau rare încă aglomerările ce aveau să devină în secolul următor înfloritoare orașe. Și din acest punct de vedere, politica lui Tib. Plautius Aelianus își atinsese scopul: geto-dacii strămutați împărtășeau — tocmai fiindcă veniseră de bună voie și nu fuseseră aduși cu sila — interesele romanilor, cel puțin în măsura în care, așezați la sudul Dunării, își apărau și ei satele și așezările ce le considerau definitive.

EM. CONDURACHI

ТИБЕРИЙ ПЛАВТИЙ ЭЛИАН И ПЕРЕСЕЛЕНИЕ ЗАДУНАЙСКИХ ЖИТЕЛЕЙ В МЕЗИЮ

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Исходя из весьма ценных заключений, изложенных в труде проф. Д. М. Пиппиди о римской политике на нижнем Дунае в эпоху правления наместника Тиберия Плавтия Элиана в Мезии (около 57—63 г.н.э.), автор стремился доказать, что переселение 100 000 задунайских жителей в область к югу от Дуная, о котором упоминается в надгробной надписи римского наместника — «plura quam centum mill (ia) ex numero Transdanuvianor (um) ad praestanda tributa cum coniugibus ac liberis et principibus aut regibus suis transduxit» — не было полицейским мероприятием, как считает автор вышеуказанной статьи. Эту операцию можно рассматривать, как расширение «зоны безопасности», которое римский наместник считал необходимым как для укрепления границы, так и, главным образом, для ослабления возможных нападений со стороны даков.

Автор полагает, что в отличие от положения, наблюдаемого в начале I века, когда даки из нижне-дунайской области представляли действительную угрозу для римской границы, в середине II века наибольшее давление оказывали сарматские племена, в первую очередь язиги, затем роксоланы. Если язигам удалось вторгнуться в южную Венгрию, вероятно с согласия рим-

¹ Hist. IV, 4.

² Cf. Ritterling, RE, XII, 1521, col. 1649.

лян, то роксоланы, о нападениях которых упоминают многочисленные источники, оказывали на племена дунайской равнины давление, которое становилось все более невыносимым. Самый факт, упоминаемый в вышеуказанной надписи, что новоприбывшие были поселены в Мезии «cum coniugibus ac liberis» и — это следует подчеркнуть — «(cum) principibus aut regibus suis», доказывает, что переселение 100 000 гетов в Мезию произошло вопреки их воле, как полицейская мера охраны границ, враждебный характер которой нельзя отрицать. С другой стороны, если бы перемещение задунайского населения Тиберием Плавтием Элианом было лишь принудительной мерой с целью расширения пограничной зоны безопасности, то элементарная осторожность требовала бы, чтобы новые пришельцы со старыми боевыми традициями были переселены гораздо южнее Мезии. Примером в этом смысле является переселение в 11 г.н.э. части бесских племен с Балканского полуострова далеко в Малую Скифию.

TIB. PLAUTIUS AELIANUS ET L'ÉVACUATION DES TRANSDANUBIENS EN MÉSIE

RÉSUMÉ

Partant des précisions extrêmement précieuses apportées par l'étude de D. M. Pippidi relative à la politique romaine sur le Bas-Danube sous le gouvernement de Tib. Plautius Aelianus en Mésie (vers 57—63 de notre ère), l'auteur tente de prouver que la dislocation, au Sud du Danube, des 100 000 Transdanubiens que mentionne l'inscription funéraire de ce gouverneur romain — «*plura quam centum mill(ia) ex numero Transdanuvianor(um) ad praestanda tributa cum coniugibus ac liberis et principibus aut regibus suis transduxit*» — n'était pas une opération de police, comme l'estime l'auteur de l'article susmentionné. Cette opération ne saurait non plus être considérée comme une extension de «l'espace de sécurité» que le gouverneur romain estimait nécessaire tant pour consolider la frontière que, surtout, pour affaiblir par avance la violence des attaques futures des Daces.

L'auteur considère que, à la différence de la situation qui régnait au début du Ier siècle — lorsque les Daces de la région du Bas-Danube constituaient un danger réel pour la frontière romaine —, au milieu du Ier siècle, la pression la plus forte était exercée par les tribus sarmates, les Jazyges en premier lieu et les Roxolans en second lieu. Si les Jazyges réussirent à pénétrer en Hongrie méridionale, probablement avec le consentement des Romains, les Roxolans, dont les attaques sont mentionnées par de nombreuses sources, exercèrent sur les tribus daces de la plaine danubienne une pression qui devint de plus en plus insupportable. Que le transfert des 100 000 Gètes en Mésie n'eut pas lieu nonobstant leur volonté, comme une opération de police frontalière dont le caractère hostile ne pourrait être nié, cela est prouvé par le fait, mentionné par l'inscription tiburtine, que les nouveaux venus en

Mésie ont été transférés « *cum coniugibus ac liberis* », mais aussi — et cela doit être souligné — « *(cum) principibus aut regibus suis* ». D'autre part, si le transfert des Transdanubiens par Tib. Plautius Aelianus eût été une simple mesure de pression et d'élargissement de la zone de sûreté de la frontière, la prudence la plus élémentaire aurait exigé que ces nouveau-venus, imbus de traditions guerrières, fussent conduits bien plus loin au Sud qu'en Mésie. Un exemple dans ce sens est fourni par le transfert, en l'an 11 de notre ère, d'une partie des tribus besses, envoyées loin des Balkans, en Scythie mineure.
